

ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ МИСТЕЦТВА АМЕЛІ НОТОМБ НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ «ЗАМАХ»

У сучасній франкомовній літературі межі ХХ-ХХІ століть, виділяється феномен творчості Амелі Нотомб, який не можна вважати достатньо вивченим через відсутність наукових праць критиків та митців. Дослідження твору «Замах» сприяє визначенню місця письменниці в літературному процесі її епохи, розкриттю змісту понять, що характеризують її творчість, танк літературний модус, трансформація жанру та психологізм твору на рівні художніх засобів внутрішнього світу героя. У ході проведення аналізу були використані системний метод та метод порівнювального аналізу.

Амелі Нотомб народилась в Японії у місті Кобе у родині бельгійського дипломата. Перші роки життя вона провела в Японії, згодом оселилася у Китаї, Нью-Йорку, Бангладеші, Бірмі та Лаосі. Таким чином, більшість її творів були написані під впливом цих культур, а також переживань авторки.

Одна з найголовніших характерних рис її творів – автобіографічність. Так, наприклад, після закінчення університету, вона повертається у Токіо, влаштовується на роботу, але швидко розуміє, що ця робота – зовсім не те, чого вона прагнула. Згодом цей досвід був описаний нею у романі «Заціпеніння і дроз». Роман «Метафізика труб», у якому йдеться про перші три роки життя письменниці, теж є яскравим доказом автобіографічності її творів.

За словами самої А. Нотомб, на її творчість мали глибокий вплив такі автори, як Ф. Ніцше, Р.М. Рільке та Ф. Кафка.

Відвертий стиль написання, твердий, навіть жорстокий тон, варварський, десь навіть блюзнірський гумор, що бентежить - це риси, притаманні творчості А.Нотомб.

Кожний твір, що описує людську долю, розкриває як найвищу чуттєвість та емоційну концентрацію, так і садизм, і мазохізм кожного з описаних життів. Персонаж А. Нотомб немов намагається вижити будь яким чином, пройти усе, від початку до самого кінця, щоб довести самому собі, що він спроможний на це. Майже усі сюжети творів А. Нотомб формуються на поетиці жахливого, яка є сенсоутворюючою рисою творчості письменниці.

Твір "Замах" був написаний 1997 року. Дія відбувається у Франції. Розповідь ведеться від імені головного героя, який з'явився на світ з нечувано потворною зовнішністю. Причини цього потворства не вказуються, так само як і відсутня інформація про батька головного героя. Його назвали Епіфаном, що, нібито, є похідним від імен трьох волхвів: Гаспара, Мельхіора і Балтазара, оскільки він народився 6 січня, у свято трьох волхвів. Обрати одне ім'я батьки не змогли, але ж і зв'язок між іменами волхвів і іменем головного героя не простежується. Проте, якщо звернутися до словника іноземних слів Москвіна А.Ю- [5], ері з грецької - "на", fan скорочене від лат. Fanaticus - "ступлений":

людина, що відрізняється ступленою релігійністю, крайньою нетерпимістю до інших віросповідань; людина, що жагуче схильна до якоїсь ідеї, справи. Обидва визначення повною мірою відповідають психологічному портрету головного героя. Це ім'я, як і зовнішність, стали головним ворогом зростаючому Епіфану.

З самого дитинства він отримує прізвисько Квазімодо, яке ні на хвилину не покидає його впродовж життя. Проводячи паралель з головним героєм роману Віктора Гюго, Квазімодо, з яким тепер асоціюється персонаж, можна знайти схожі риси вже з моменту отримання ними імен. У Віктора Гюго, Квазімодо отримує своє ім'я на честь першого дня після свята католицької Пасхи, цього дня він був знайдений в колиці, з якої була вкрадена немовлям Есмеральда. Тобто цьому дитяти, так само як і головному героєві роману А. Нотомб, теж не могли дати звичне для тієї епохи ім'я через його потворність. Так, у потворності і імені головного героя, А. Нотомб інтертекстуально вводить в твір роман В. Гюго «Собор Паризької Богоматері». У описі головним героєм самого себе простежується як глибокий біль від того, що він бачить у дзеркалі, і життя, яке повністю підпорядковане цьому віддзеркаленню, так і хвороблива гордість тим, що він володіє такою унікальною у своєму роді потворністю.

При описі всього жаху зовнішності Епіфана, А. Нотомб вдається до край жорстокого сарказму й іронії, підкреслюючи тим самим всю ненависть головного героя до свого тіла і до тих страждань, на які він приречений через нього.

Позбавлений спілкування, материнської любові і ніжності, зростає і розвивається особа, яка, унаслідок всього цього розчаровується в людях, в сенсі життя, у коханні. Він приходить до висновку, що фізично потворна людина не може бути коханою, будь у неї навіть найчистіша і найпрекрасніша душа. Питання чистоти душі теж піддається його спростуванню. І висловлюючи свою незгоду з тим, що душа такої зовні непривабливої людини може бути чистою, він знову апелює до свого інтретекстуального прототипу Квазімодо. Епіфан говорить про те, що насправді Квазімодо внутрішньо такий само потворний, як і ззовні, і повірити в чистоту його душі можна було б лише за однієї умови: «Чому ми чекаємо, що Есмеральда виявиться більш об'єктивною за Квазімодо? Хіба його залучає не її зовнішність? Скажіть на милість, він втілює перевагу внутрішньої краси над красою зовнішньої! Полюбив би він у такому разі беззубу стару, тоді в нього можна було б повірити. Тим часом, обраниця його серця - чудової краси циганка, закохатися в яку простіше простого. І нас намагаються переконати, що у цього горбаня чиста душа?! З усією відповідальністю стверджую, що душа у нього підла і порочна. Я знаю, про що говорю: адже Квазімодо - це я» [3 ; 6]

Живе Епіфан певними стереотипами, не бажаючи приймати будь-які інші варіанти. Він упевнений в тому, що все, що він говорить, думає - є істина, та безперечна правда. Хоча навіть при простому аналізі видно помилки в його міркуваннях.

У своєму ставленні до людей він упевнений в їх підлоті і лицемірстві. Улюбленим його заняттям є викликати у них відчуття відрази: «Коли ж мені хотілося розділених еротичних відчуттів, я ходив по вулиці і спостерігав реакцією людей, що бачать мене: я підносив їм свою потворність у всій її непристойності, я говорив з ними її мовою. Бридкі погляди перехожих давали мені ілюзію контакту, смутне відчуття дотику. Чого я жадав більш за все, так це жаху молодих дівчат. Але було непросто попасти в їх поле зору: здебільше вони дивилися на власні віддзеркалення у вітринах. Були і такі, що вважали за краще милуватися собою, ловлячи погляди тих, що оточують; ось з ними мені випадали найкращі хвилини. Млосні очі неухважно шукали мій погляд, щоб знайти у ньому улюблений образ, та одразу сповнювалися жахом, побачивши, яким огидним є відображення у дзеркалі. Я це просто обожнював!» [3 ; 22]

У віці 29 років він зустрічає Етель, молоду початкуючу актрису, яка була єдиною людиною, що змогла побачити у ньому таку ж людину, не звертаючи уваги на його зовнішність. Таке відношення вразило Епіфана, адже ще ніколи до нього ніхто так не ставився. До того ж, Етель мала ангельську зовнішність, що змусило його вперше за все його життя закохатися.

Тут відбувається переломний момент в житті головного героя, він готовий повірити у доброту, якої сповнена Етель, в те, що вона може його полюбити, незважаючи на його потворність. Образ Етель в романі украй важливий тим, що вона дарує йому надії, сіє сумнів про безвихідність його долі, змушує його повернутися в минуле і дослідити витоки його психологічних проблем, починаючи з самого дитинства.

Не розкриваючи повністю образ Етель, А. Нотомб наділяє її лише окремими якостями, такими як доброта, чуйність і співчуття, яких якраз не вистачало головному героєві, чим робить особливо привабливим цей образ для Епіфана. Вона стає його нав'язливою ідеєю, і він, чого б це йому не коштувало, вирішує зробити її своєю.

Цікавою передумовою трагічного фіналу є його спогад з дитинства, коли, читаючи свою улюблену книгу «Камо грядеши», він категорично опирається щасливій розв'язці любовної історії, і, увійшовши до алегоричного образу розлюченого на кориді бика, знищує свою кохану найжорстокішим чином. Отримавши дійсне задоволення від всього жаху, він вважає, що тепер його кохана належить лише йому і з цими думками вмирає з нею поруч. Сцена вбивства юної діви описана з особливим садизмом і жорстокістю, від якої головний герой отримує задоволення: «Любі матеріалісти не відають, що таке садизм, він доступний лише ультраспірітуалістам на зразок мене. Щоб бути катом, потрібний дух..» [3 ; 21]

Коли ж Епіфан вимагає від неї взаємності, яку вона, як і інші, не може йому дати, він не згоден це приймати, не бажає вірити в те, що Етель така ж, як і всі інші, боїться втратити відчуття, що він така ж людина, як і все. У той же час, він не налаштований ділити її з кимось, настільки егоїстична його любов. Він вимагає від неї уваги, ніжності, немов не помічаючи, що вона любить іншого. Не

бажаючи миритися з відмовою, Епіфан вбиває Етель, тим самим, роблячи її своєю назавжди, як провіщав фінал його улюбленої книги.

Виходячи з цього, можна сказати, що психологізм образу головного героя базується на описанні його неповноцінності як зовнішньої, так і внутрішньої, яка є головною причиною подвійного конфлікту на рівні «людина-суспільство» та «внутрішнього конфлікту людини». А. Нотомб наполягає на домінантності внутрішньої гармонії людини над зовнішністю, але користується з цією метою засобом доведення від протилежного. Характерною особливістю психологізму образів А. Нотомб є описання найнижчих, навіть маргінальних проявів людської душі, її жорстокості, що здатна вдаватися до нечуваних дій та переживань. Жанрова специфічність твору «Замах» зумовлена трансформацією жанру, тобто розмитими жанровими межами, що є характерною особливістю творчості А. Нотомб.

По-перше, слід сказати про наявність у творі міжродової дифузії, тобто проникнення ознак жанрів одного роду літературних творів в інший рід. На матеріалі даного твору можна дійти висновку, що твір належить до епічного роду, але наявними є також риси драматичного, а саме риси жанру трагедії та драми.

Приналежність твору до епічного роду пояснюється тим, що центральне місце у сюжеті займає історія життя Епіфана, головного героя, а також мотиви, наслідки та зумовленість його дій. Роман «Замах» має риси таких жанрів епічного роду, як роман, повість, новела та оповідання.

До рис роману можна віднести той факт, що фабула твору описує почуття головного героя у його повсякденному житті, також численними є роздуми персонажу наодинці із собою, опис його переживань, психічних станів та настрою. У тексті присутні як монологи, так і діалоги, останні у значно меншій кількості. Наявність таких форм організації мови є характерним для жанру роману. Заключна частина представлена у вигляді листів Епіфана до Етель, такий елемент свідчить про наявність рис епістолярного за формою роману.

Від жанру повісті твір «Замах» має такі риси, як детальний опис взаємин Епіфана з навколишнім світом. Це є головним конфліктом між персонажем та його оточенням, зумовленим відштовхуючою наружністю головного героя. Невелика кількість зображуваних подій, пов'язаних з життям головного героя, подані у формі його роздумів, які часто є авторськими, та виражають тенденції своєї епохи, притаманні жанру повісті. У романі А. Нотомб, з одного боку намагається передати сучасний суб'єктивізм поняття краси, а з іншого, вплив сучасних стереотипів краси на дійсність та свідомість сучасної людини, адекватність сприйняття оточення особистістю, яка залежить від рівня співвідносності сучасним стереотипам.

Динамічно розгорнута інтрига твору та його гостра розв'язка, а саме вбивство персонажем єдиної дорогої для нього людини, є рисою жанру новели. Якщо розглянути події твору як послідовну підготовку кульмінаційного моменту вбивства, то можна говорити про одноподійність роману, а саме

наявність однієї головної або центральної події, а все, що передує, або слідує за нею, виступає її мотивами або наслідками. Такий погляд на твір розкриває його належність до такого малого епічного жанру оповідання. Ознаками того ж жанру в романі виступає наявність героя оповідача, від особи якого йде розповідь, та сама розповідь, що стосується безпосередньо його самого.

Серед рис жанрів драматичного роду у творі присутні риси трагедії та драми як жанру. Гострий, напружений конфлікт Епіфана, його прагнення до реалізації своїх почуттів, а також об'єктивна неможливість їхньої реалізації дозволяє говорити про наявність ознак трагедійного жанру.

Глибоке розкриття психології персонажу, еволюції його характеру у ході спроб досягти своєї мети можуть розглядатися як риси драматичного жанру. Так як головний конфлікт твору є внутрішньо психологічний конфлікт Епіфана та його відносини з оточенням, таку драму можна охарактеризувати як соціально-психологічну.

Якщо розглядати твір виходячи з теорії модусів, яка була описана Аристотелем у «Поетиці», або класифікації твору не за моральними ознаками головного героя, а за його здатністю до дії, яка може бути більшою, меншою або рівнятися читацькій здатності, можна виділити наступні модуси:

якщо герой перевищує людей за якістю - то він - божество, а розповідь про нього - це міф.

– якщо герой перевищує за ступенем - то це класичний герой оповідей.

– якщо герой перевищує за ступенем, але залежить від умов земного існування - це вождь, якому належить влада, але його вчинки все ж підлягають критиці.

– якщо герой не перевищує навколишніх людей і людину в цілому, то він є одним з читачів, у відповідності з читацькими законами правдоподібності.

– якщо герой нижче читача за будь-якою якістю, то він належить до іронічного модусу, до якого можна віднести головного героя роману "Замах".

Оскільки головний герой ізольований від суспільства, виходячи з теорії модусів художнього твору, цей роман можна віднести до трагічного літературного модусу. Будучи провідною рисою трагедії, центральною ідеєю пафосу твору є виключення Епіфана, людини рівня середнього читача, з соціальної групи, до якої він хотів би належати. Отже, йдеться про людину, зломлену конфліктом між своїм внутрішнім світом і світом зовнішнім, між дійсністю бажаною і реальною. У даному випадку основою для такої трагедії є манія, нав'язливе прагнення висунутися. Тип такого героя можна визначити як обманщика - провокатора, самозванця, тобто Епіфан претендує бути не тим, хто він є насправді.

Підсумовуючи, слід вивести, що своєрідність творчості А. Нотомб характеризуються відсутністю чітких жанрових меж.

Однією з найголовніших ознак її творчості є глибокий аналіз психології людини, її свідомості та підсвідомості, світосприйняття та реакції на навколишній їй світ. Найчастіше, відправною точкою такого аналізу стає

безвихідність персонажу у кожній конкретній ситуації твору. Саме за таких умов А. Нотомб вдається найповніше розкрити психологізм героя. Цю рису можна віднести до стилеутворюючих факторів її творчості.

Література

1. Крошнёва М.Е. Теория литературы/М. Крошнёва – Ульяновск.: УлГТУ, 2007. -105
2. Называть вещи своими именами: Программные выступления мастеров западно-европейской литературы XX века: – М.: Прогресс, 1986 . – 638 с.
3. Нотомб А. «Преступление. Ртуть». - Иностранка, 2003. - 288 с.
4. Гюго, Виктор Собор Парижской Богоматери : перевод с фр. / Гюго, Виктор, Коган, Н., Трескунов, М. . – М. : ГИХЛ, 1959 . – 463 с. - Пер.с фр. Н.Коган; Предисл. М.Трескунов.
5. Большой словарь иностранных слов. Сост. Москвин А.Ю. - ЗАО М.:Центр-Полиграф:ОООПолюс, 2003. – 816 с.

Аннотация

Белявская-Слюсарева М.Ю. Характерные черты творчества Амели Нотомб на Материале произведения «Преступление».

Статья посвящена анализу творческого метода А. Нотомб, изучению таких его элементов, как межродовая диффузия, трансформация жанра и психологизм образов, а также представлена попытка определения места писательницы в литературном процессе рубежа XX-XXI веков.

Ключевые слова: Амели Нотомб, межродовая диффузия, трансформация жанра, психологизм образа.

Анотація

Белявська-Слюсарєва М.Ю. Характерні ознаки мистецтва Амелі Нотомб на матеріалі твору «Замах».

Стаття присвячена аналізу творчого методу А. Нотомб, вивченню таких його складових як міжродова дифузія, трансформація жанру та психологізм образів, а також наведена спроба визначення місця письменниці у літературному процесі межі XX-XXI століть.

Ключові слова: Амелі Нотомб, міжродова дифузія, трансформація жанру, психологізм образу.

Annotation

Belyavska-Slyusareva M. U. Personal characteristics of creation style of Amefl Notomb on the material of the novel «Crime»

This article is dedicated to the analysis of creative method of A. Notomb, to the study of such his elements, as diffusion of genders, transformation of gave, psychologism of characters and also the attempt to define the writer's place in the literary process at the turn of XXIth century.

Keywords: Amelie Notomb, diffusion of genders, transformation of genre, psychologism of characters.

Стаття прорецензована та рекомендована до друку кандидатом філологічних наук, доц. каф. історії літератури та класичної філології ХНУ ім. В.Н. Каразіна Криворучко С.К.